

викладач кафедри іноземних мов
Національного університету
«Львівська політехніка»

ПРЕФІКСАЛЬНІ ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ ОЦІННОГО ЗНАЧЕННЯ СЛОВА (НА МАТЕРІАЛІ «СПОВІДІ» АВРЕЛІЯ АВГУСТИНА)

Постановка проблеми. Категорія оцінки становить інтерес у різних мовах у межах певного засобу її вираження або в цілому; оскільки вона спирається на різні національні оцінні стереотипи, лінгвісти приділяють увагу оцінній лексиці в площині мови й мовлення. Антропоцентричний підхід спонукає дослідників звертатися до опису лексики, яка виражає оцінку й емоції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Універсальність цієї категорії зумовлює актуальність її вивчення й у латинській мові, про що свідчать наукові дослідження, присвячені цій проблемі; наприклад, М. Сенів [1; 2] досліджував різні засоби вираження оцінки на матеріалі творів Марціала, Плавта й інших митців античності, питання суфіксальних утворень зі значеннями оцінки в латинській мові були об'єктом дослідження цілої низки вітчизняних і зарубіжних учених (зокрема, Р. Домбровського [3]), категорія оцінки в системі префіксації висвітлена в праці В. Новодранової [4] та ін. Незважаючи на визнання важливості емоційних чинників для вивчення мови, галузь дослідження категорії оцінки в латинській мові, зокрема на морфологічному рівні, залишається однією з маловивчених і складних [5; 6; 7; 8]. Таким чином, нашим завданням є дослідити й описати особливості префіксів як засобів творення оцінності.

Виклад основного матеріалу. В основу аналізу префіксальних засобів оцінки покладені ознаки, які входять як у групу *абсолютної* оцінки, у формулюванні якої використовуються такі основні поняття, як «добрий / поганий», так і в групу *порівняльної* оцінки, яка вказує на більший або менший ступінь ознаки, різновидом останньої є ознака надзвичайно високої оцінки. Ці три види оцінних значень мають власну специфіку як у семантичному плані, так і в засобах вираження. Їхня реалізація означає, що один із порівнюваних об'єктів може проявляти три види асоціативних характеристик: бути рівноцінним порівняно з іншим або ж володіти більшою чи меншою мірою якісних ознак [4, с. 279].

Процес утворення оцінного значення в латинських префіксах розглядається нами на базі просторових значень. Головні напрями в утворенні оцінних значень – на базі локативних; усі вони проявляються як позиції в умовному просторі оцінок і можуть трактуватися як такі, що розташовуються вище точки відліку, тобто норми «добре», та нижче – «погано». Однак характер забарвлення може змінюватися залежно від контексту й мовної ситуації.

Префікси *super-, prae-, per-, con-, ex-* як засіб вираження позитивної оцінки. Основним локативним значенням, яке породило позитивну характеристику «інтенсивність», було суперіорне значення, що вказувало на місце розташування об'єкта над орієнтиром. В оцінній інтерпретації положення «над» відповідає високому або найвищому ступеню прояву якості. Засобом його вираження в латинській мові був префікс *super-* (*supervalere, supernormalis*). Наприклад:

“*Supererogatur tibi, ut debeas, et quis habet quicquam non Tuum?*” (Aug. Conf. I, 4) – «Тобі дають більше, ніж ти потребуєш, і хто має хоча б щось не Твоє?»

“*Sed cave inmunditiam, anima mea, sub tutore Deo me, Deo patrum nostrum et laudabili et superelato in omnia saecula*” (Aug. Conf. III, 2) – «Але остерігайся нечистоти, душе моя, під опікою Бога мого, Бога наших батьків і достоїнного похвали й прославляння навек віків» (Дан. 3,52).

Другим різновидом локативної семантики, що дав початок виникненню позитивної оцінки в рамках префіксальних значень, була антеріорність як вказівка на положення об'єкта перед іншим об'єктом чи орієнтиром. У латинській мові цьому відповідає префікс *prae-* (*praedifficilis*):

“*Laudabatur enim hoc a maioribus, et multi ante nos vitam istam agentes praestruerant aerumnosas vias.*” (Aug. Conf. I, 9) – «Бо старші його вихваляли, і численні перед нами, живучи таким життям, підготували для нас важкі дороги».

Як бачимо, в Августина цей префікс справді надає слову позитивного забарвлення, а також може вказувати на високий ступінь вияву ознаки.

“*Sicut enim in potestatibus societatis humanae maior potestas minori ad oboediendum praeponeitur, ita Deus omnibus.*” (Aug. Conf. III, 8) – «Бо так як у владі людського суспільства вища влада стоїть над нижчою, щоб їй підкорялася, так Бог стоїть над усім».

“*Et credidi miser magis misericordiam praestandam fructibus terrae.*” (Aug. Conf. III, 10) – «І я, нещасний, вірив, що треба бути більш милосердним до плодів землі».

“*Et nunc talis odi pravos et distortos, quamvis eos corrigendos diligam, ut pecuniae doctrinam ipsam, quam discunt, praeferrant.*” (Aug. Conf. V, 12) – «Я і тепер ненавиджу таких низьких та розпусних, хоча люблю тих, що хочуть виправитися, щоби вище грошей поставити саме знання, якого вони вчаться».

“*...illo non sentiente, ingressus est ad cancellos plumbeos, qui vico argentario desuper praeminent, et praecidere plumbum coepit.*” (Aug. Conf. VI, 9) – «...і не помітив того, підійшов до свинцевого поруччя, яке було вищим на Банкірській вулиці, і почав рубати свинцеві прутья».

Варто звернути увагу, що в ролі інтенсифікатора при дієслові *praesent* (бути вище, перевірявати) виступає синонімічний прислівник *desuper* – зверху.

“Et ter iam adsederat mirabilis continentia ceteris, cum ille magis miraretur eos, qui aurum innocentiae *praeroperent*”. (Aug. Conf. VI, 10) – «І він уже тричі засідав, коли інших дивувала його стриманість, він більше дивувався тим, що золото **ставили вище** за правоту».

“Cum videremur nobis esse posse decem ferme homines in eadem societate, essentque inter nos *praedivites*...” (Aug. Conf. VI, 14) – «Коли нам здавалося, що нас десятеро може бути в цьому суспільстві, були між нами й **надзвичайно багаті**...»

Третім було значення, яке вказувало на напрям («через, крізь»), що розглядалось як пронизуюче весь об'єкт і тому більш інтенсивне, ніж нейтральне. Таке значення має латинський префікс *per-* (*perfacilis, perfacundus*). Для прикладу розглянемо такі випадки вживання в Августина:

“Ita enim servabis me, et augebuntur et *perficientur* quae dedisti mihi, et ero ipse tecum, quia et ut sim tu dedisti mihi”. (Aug. Conf. I, 20) – «Бо таким чином збережеш мене, і збільшиться й **удосконалиться** те, що Ти дав мені, і я сам буду з Тобою, бо саме Ти дав мені буття».

“Ac per hoc student *perversissima* caecitate etiam Tibi tribuere quae Tua sunt, mendacia scilicet in Te conferentes, qui veritas est”. (Aug. Conf. V, 3) – «І через те навчаються в **найоблуднішій** сліпоті присвоювати Тобі те, що є Твоє, звичайно, вносячи оману в Тебе, який є Правдою».

“...et *perstinacius* affirmare audeat quod ignorat”. (Aug. Conf. V, 5) – «...і більш **наполегливо** бажає стверджувати те, чого не знає».

“Figam pedes in eo gradu, in quo puer a parentibus positus eram, donec inveniatur *perspicua* veritas”. (Aug. Conf. VI, 11) – «Я укріплюю ногами на цьому щаблі, на який поставили мене мої батьки, коли я ще був хлопчиком, доки не відкриється мені **ясна** правда».

Про елативне значення прикметників із префіксом *per-* уже згадує граматик Харісій. Досить детальну статистику вживання прикметників із префіксом *per-* із безсумнівним елативним значенням подає Ж. Андре [9, с. 144–145]: *permulti, perutilis* (листи Ціцерона), *perpaucus, persimilis* (Горацій), *pervigil* (Ювенал), *perbonus, pervigil* (Петроній), *peraltus, perargutus, perastutus, perfacilis, perlucidus, pernecessarius, perquam, pervigil* (Апулей) і т. д. Як показують наведені відомості, цей спосіб вираження елативності в латинській мові не був дуже продуктивним і поступався іншим.

Також статистика подана у статті Ж. Андре [9] і для префікса *prae-*: *praeclarus* (листи Ціцерона), *praecanus, praeclarus* (Горацій), *praelargus, praetrepidus* (Персій), *praedurus, praedives* (Ювенал), *praecacutus, praecaltus, praeclarus, praegrans, praenobilis, praepollens, praepotens* (Апулей). Подібний висновок можна зробити й для композитів із префіксом *prae-*.

Приклади взаємозаміни префіксів *prae-* і *per-* (*peraltus* – *praecaltus, pernobilis* – *praenobilis, pergrandis* – *praegrans* і т. д.) давали б підстави вважати ці суфікси семантично тотожними. Однак такої думки дотримуються далеко не всі дослідники.

Так, Е. Вольфлін [8] вважає, що префікс *per-* містить порівняння із внутрішньою якістю (*perdives* – «особливо багатий» відносно поняття «багатий»), а префікс *prae-* – порівняння з різними об'єктами, які володіють цією самою якістю (*praedives* – «особливо багатий» відносно інших багатих).

Четвертим значенням, яке формувало позитивну оцінку, було локативне значення спільності місцезнаходження або напрямку дії, що виражалося префіксом *con-*:

“Non omnino, non omnino per hanc turpitudinem verba ista *commodius* discutuntur, sed per haec verba turpitudine ista *confidentius* perpetratur”. (Aug. Conf. I, 16) – «Не зовсім, не зовсім через це безчестя **крайце** запам'ятовуються ці слова, але через ці слова це безчестя робиться **впевненішим**».

Проте варто знову ж таки звернути увагу, що вжита самостійно лексема може бути носієм позитивної оцінки, але у висловлюванні набувати зовсім іншого значення (іронія і т. п.). Так, у вищенаведеному прикладі *confidentius* має позитивну семантику, але в контексті набуває негативного значення.

“Tristitia rebus amissis *contabescit*, quibus se oblectabat cupiditas”. (Aug. Conf. II, 6) – «Сум **чахне** через утрату речей, яким раділа **захланність**».

“Ausus sum etiam in celebritate sollemnitatum tuarum, intra parietes ecclesiae tuae *concupiscere* fructus mortis”. (Aug. Conf. III, 4) – «Я також **наважився** під час урочистого Твого богослужіння в мурах Твоїєї Церкви **пристрасно бажати** плодів смерті».

“Comparaveram amicum societate studiorum nimis carum, coevum mihi et *conflorentem* flore adulescentiae”. (Aug. Conf. IV, 4) – «Я **знайшов** друга, через спільне навчання він був для мене дуже дорогим, мій одноліток, **що був, як і я, у розквіті молодості**».

“Et ibam iam ad inferos, portans omnia mala, quae *commiseram* et in Te et in me et in alios”. (Aug. Conf. V, 9) – «І я вже йшов до царства мертвих, переносючи все те погане, що я **оплакував**, яке зробив проти Тебе, проти себе й проти інших».

“Et *magis magisque* mihi *confirmabatur* omnes versutarum calumniarum nodos, quos illi deceptores nostril adversus divinos libros innectebant, posse dissolvi”. (Aug. Conf. VI, 3) – «І **щораз більше та більше укріплювався** в тому, що він може розплутати всі вузли облудних наклепів, що їх зводили наші обманщики на Святе Письмо».

Зауважимо, що Августин для емоційного забарвлення висловлювання використовує не тільки префікси, але й повтор *magis magisque* для глибокого впливу на читача.

“*Congemescebamus in his, qui simul amice vivebamus, et maxime cum Alypio et Nebridio esta conloquebar*”. (Aug. Conf. VI, 7) – «*І ми гірко зітхали над тим, як ми жили разом із друзями, і найбільше я говорив про це з Алінієм та Небрідієм*».

Цікавим є значення **екстеріорності**, виражене префіксом **ex-**, яке вказувало як на посилення інтенсивності, так і на ослаблення (аж до повної відсутності).

“*Nam et superbia celsitudinem imitator, cum Tu sis unus super omnia Deus excelsus*”. (Aug. Conf. II, 6) – «*Бо й гордість наслідє велич, тому що Ти є єдиний, Боже, що найвищий від усього*».

У поданому прикладі прикметник **excelsus** посилює своє значення завдяки прислівнику **super**.

“*Timor insolita et repentina exhorrescit...*” (Aug. Conf. II, 6) – «*Незвичний та неочікуваний страх лякає до тріпотіння*».

“*Et execrabilis iniquitas, Te, Deus omnipotens, Te in me ad pernecem meam, quam me ad te ad salutem, malle superari*”. (Aug. Conf. V, 10) – «*І тим більше моя проклята надмірність бажала, щоб Ти, Всемогутній Боже, переміг мене до погибелі, ніж переміг мене заради мого спасіння*».

У цьому прикладі ослаблення інтенсивності не бралось до уваги, бо не пов’язане з емоційністю.

Префікс post- як засіб вираження негативної оцінки. **Негативна оцінка**, яка вказує на відхилення від норми в бік неповноцінності, сприймається як розташування нижче загальноприйнятого орієнтира.

Засобом вираження негативної оцінки було апостеріорне значення, що визначало положення об’єкта відносно невидимого боку іншого об’єкта («за, позаду»). Передня видима частина об’єкта поступово асоціювалася з більш зручним, а отже, кращим положенням порівняно з невидимим боком об’єкта, що був розташований у гіршому місці (наприклад, *posthabere* – вважати менш важливим, *postferre* – ставити нижче).

“*Itaque postposita in hac repatris voluntate, salutare me coeperat veniens in auditorium meum*”. (Aug. Conf. VI, 7) – «*І таким чином він, менше цінуючи волю батька в цій справі, почав вітатися зі мною, приходячи в мої аудиторії*».

Важливим, безперечно, є те, що оцінне забарвлення слова закріплюється за ним, за винятком тих випадків, коли відтінок може нейтралізуватися контекстом.

Висновки. Таким чином, аналіз мовних засобів творення оцінності на морфологічному рівні мови в «Сповіді» Аврелія Августина дозволив виділити дві групи префіксів, переважній більшості яких притаманна позитивна оцінка. Категорія оцінки розглядалася нами на базі просторових значень «добре – погано». Проте слід зазначити, що контекст і мовне середовище можуть впливати на характер забарвлення слова.

Література:

1. Сенів М. До питання про категорію суб’єктивної оцінки як якості предмета в латинській мові / М. Сенів // Іноземна філологія. – 1974. – Вип. 36. Питання класичної філології № 12. – С. 95–100.
2. Сенів М. Семантико-стилістичні функції вигуків у латинській мові (на матеріалі римської комедії) / М. Сенів // Іноземна філологія. – 1978. – Вип. 49. Питання класичної філології № 15. – С. 21–27.
3. Домбровський Р. Латинські граматики про демінутивність і демінутиви / Р. Домбровський // Іноземна філологія, 1979. – Вип. 55. Питання класичної філології. – № 27. – С. 32–41.
4. Новодранова В. Категория оценки и её выражение в системе префиксации латинского языка / В. Новодранова // Сборник научных трудов СТЕФАНΟΣ. – М. : РОСНОУ, 2005. – С. 278–284.
5. Marbach A. Wortbildung, Wortwahl und Wortbedeutung als Mittel der Charakterzeichnung bei Petron / A. Marbach. – Bochum : Poppinghaus, 1931. – 183 S.
6. Schwentner E. Die primären Interjektionen in den indogermanischen Sprachen / E. Schwentner. – Heidelberg, Winter, 1924. – 68 S.
7. Stefenelli A. Die Volkssprache im Werk des Petron (im Hinblick auf die Romanischen Sprachen) / A. Stefenelli. – Wien : Braumuller, 1962. – 156 S.
8. Wölflin E. Zur lateinischen Gradation / E. Wölflin // Archiv für Lateinische Lexikographie und Grammatik. – 1884. – Bd. 1. – S. 93–101.
9. Bartonek A. K problematice latinskoho superlativne na-issimus / A. Bartonek // Listy filologicke. – Praha : Nakladatelství ceskoslovenske Akademie ved, 1995. – Bd. 78. – P. 1–11.

Анотація

Н. ЖИГАЛО. ПРЕФІКСАЛЬНІ ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ ОЦІННОГО ЗНАЧЕННЯ СЛОВА (НА МАТЕРІАЛІ «СПОВІДІ» АВРЕЛІЯ АВГУСТИНА)

У статті на матеріалі «Сповіді» Аврелія Августина автор простежує особливості реалізації категорії оцінки на морфологічному рівні мови (префіксацію). Визначено дві групи префіксів, описано їх значення та подано приклади на основі понять «добре» / «погано». Наголошено, що головну роль у з’ясуванні змісту оцінки відіграє контекст.

Ключові слова: категорія оцінки, префікси, позитивна оцінка, негативна оцінка, локативне значення.

Аннотация

**Н. ЖИГАЛО. ПРИСТАВОЧНЫЕ СРЕДСТВА СОЗДАНИЯ ОЦЕНОЧНОГО ЗНАЧЕНИЯ СЛОВА
(НА МАТЕРИАЛЕ «ИСПОВЕДИ» АВРЕЛИЯ АВГУСТИНА)**

В статье на материале «Исповеди» Аврелия Августина автор прослеживает особенности реализации категории оценки на морфологическом уровне языка (префиксацию). Определены две группы префиксов, описаны их значения и представлены примеры на основе понятий «хорошо» / «плохо». Отмечено, что первостепенную роль в выяснении содержания оценки играет контекст.

Ключевые слова: категория оценки, приставки, положительная оценка, негативная оценка, локативное значение.

Summary

**N. ZHYGALO. THE PREFIXES AS MEANS OF CREATING EVALUATIVE MEANING
OF THE WORDS (BASED ON “THE CONFESSIONS” BY AURELIUS AUGUSTINUS)**

In the article, based on “The Confessions” by Aurelius Augustine, the author observes peculiarities of the evaluative category expression on morphological level – prefixation. Defining two groups of prefixes we described their meanings and examples referring to the concept “good” / “bad”. It has been emphasized that the primary role determining the content plays the context.

Key words: category of evaluation, prefixes, positive evaluation, negative evaluation, locative meaning.